

"O'ZBEKISTONDA BOZOR IQTISODIYOTI VA MADANIYAT SOHASINING O'ZARO BOG'LIQLIGI"

Dlimova Zulfiya Sirg'abay qizi

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali Madaniyat faoliyati kafedrası
Madaniyat va san'at sohasi menejmenti ixtisosligi Magistratura I kurs

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda bozor iqtisodiyoti va madaniyat sohasining o'zaro bog'liqligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda bozor iqtisodiyoti sharoitida madaniyat sohasining rivojlanish xususiyatlari, madaniy meros va turizmning iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni, kreativ iqtisodiyotning shakllanish jarayonlari hamda madaniyatning jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida madaniyat sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, madaniyat sohasi iqtisodiy o'sish, aholi bandligini ta'minlash, turizmni rivojlantirish va mamlakatning xalqaro nufuzini oshirishda muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: bozor iqtisodiyoti, madaniyat sohasi, kreativ iqtisodiyot, madaniy meros, turizm, iqtisodiy rivojlanish, madaniyat industriyasi, inson kapitali, hunarmandchilik.

Annotation: This article provides a scientific analysis of the interdependence between the market economy and the cultural sphere in Uzbekistan. The study highlights the developmental characteristics of the cultural sphere in a market economy, the role of cultural heritage and tourism in economic development, the formation processes of the creative economy, and the influence of culture on the socio-economic development of society. It also analyzes the changes occurring in the cultural sphere as a result of the reforms being implemented in Uzbekistan and their impact on economic efficiency. According to the research results, it is substantiated that the cultural sphere is an important factor in economic growth, ensuring public employment, developing tourism, and increasing the country's international prestige.

Keywords: market economy, cultural sphere, creative economy, cultural heritage, tourism, economic development, cultural industry, human capital, craftsmanship.

Аннотация: В данной статье научно проанализирована взаимосвязь рыночной экономики и сферы культуры в Узбекистане. В исследовании освещены особенности развития сферы культуры в условиях рыночной экономики, роль культурного наследия и туризма в экономическом развитии, процессы формирования креативной экономики и влияние культуры на социально-экономическое развитие общества. Также проанализированы изменения, происходящие в сфере культуры в результате реформ, проводимых в Узбекистане, и их влияние на экономическую эффективность. По результатам исследования обосновано, что сфера культуры является важным фактором экономического роста, обеспечения занятости населения, развития туризма и повышения международного авторитета страны.

Ключевые слова: рыночная экономика, сфера культуры, креативная экономика, культурное наследие, туризм, экономическое развитие, индустрия культуры, человеческий капитал, ремесленничество.

KIRISH

O'zbekiston XXI asrda bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonini davom ettirar ekan, madaniyat sohasi ham bu o'zgarishlardan chetda qolmaydi. Bozor iqtisodiyoti tamoyillarining joriy etilishi madaniyat industriyasi, san'at, madaniy merosni rivojlantirish va kreativ iqtisodiyot kabi yo'nalishlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida madaniyat sohasi moliyaviy mustaqillikka erishish, tadbirkorlikni rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida madaniyat sohasining rivojlanish omillari va muammolarini o'rganish zarurati ortib bormoqda. Hozirgi davrda madaniyat nafaqat ijtimoiy hayotning muhim qismi, balki iqtisodiy taraqqiyotning ham muhim omili sifatida qaralmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da madaniyat va san'at sohalarini modernizatsiya qilish hamda ularning iqtisodiy o'sishga ta'sirini kuchaytirish masalalari alohida qayd etilgan.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, mamlakatda bozor iqtisodiyotiga asoslangan rivojlanish modeli joriy etildi. Yillar davomida iqtisodiy islohotlar amalga oshirilib, Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida madaniyat sohasi ham bozor iqtisodiyoti tamoyillariga mos ravishda rivojlantirilishi zarurligi ta'kidlandi.

Madaniyat va san'at jamiyat ijtimoiy-ma'naviy taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lishi bilan birga, bugungi kunda u iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biriga aylanishi uchun sharoitlar yaratilmoqda.

Madaniyat sohasi milliy iqtisodiyot tarkibida kreativ industriyaning rivojlanishiga turtki berib, nafaqat ijtimoiy taraqqiyotga, balki iqtisodiy o'sishga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Bugungi global iqtisodiy jarayonlarda madaniyat sohasining bozor iqtisodiyoti bilan integratsiyasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, bozor iqtisodiyotining rivojlanishi madaniyat sohasi uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda. "Bozor iqtisodiyoti sharoitida madaniyat sohasining rivojlanishi iqtisodiy islohotlar samaradorligini oshiradi."

Davlat-xususiy sheriklik tizimining rivojlanishi madaniyat muassasalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash imkonini yaratmoqda. Investitsiya muhitining yaxshilanishi madaniy sektorning iqtisodiy jihatdan erkin rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Raqamli texnologiyalar va kreativ iqtisodiyotning rivojlanishi madaniyatning tijoratlashuvi va xalqaro bozorlarga chiqishiga zamin yaratmoqda. Madaniy xizmatlar bozorining shakllanishi san'at va turizm tarmoqlarini rivojlantirib, mamlakat iqtisodiyotiga qo'shimcha daromad keltirmoqda.

"Madaniyatshunoslik iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri bo'lib, u jamiyatning ma'naviy asoslarini mustahkamlaydi."

ASOSIY QISIM

1. Bozor iqtisodiyoti va madaniyat sohasining nazariy asoslari

Bozor iqtisodiyoti — bu iqtisodiy faoliyatning asosiy qismi talab va taklif qonunlari, erkin raqobat, xususiy mulk va tadbirkorlik tamoyillari asosida tashkil etiladigan iqtisodiy tizimdir. Mazkur tizimda resurslardan foydalanish samaradorligi, ishlab chiqarish hajmi va xizmatlar sifati iste'molchilar ehtiyojlari orqali belgilanadi. Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda madaniyat sohasi ham iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Madaniyat jamiyatning ma'naviy hayoti, qadriyatlari, urf-odatlar, san'ati, adabiyoti va tarixiy merosini o'z ichiga oluvchi murakkab ijtimoiy hodisadir. Biroq XXI asrga kelib madaniyat nafaqat ma'naviy taraqqiyot omili, balki iqtisodiy qiymat yaratuvchi resurs sifatida ham e'tirof etilmoqda. Shu sababli iqtisodiyot fanida "madaniy iqtisodiyot" va "kreativ iqtisodiyot" kabi tushunchalar shakllandi.

Kreativ iqtisodiyot nazariyasiga ko'ra, insonning ijodiy salohiyati va intellektual faoliyati yangi iqtisodiy qiymat yaratishning asosiy manbalaridan biridir. Dizayn, kino, musiqa, reklama, nashriyot, arxitektura, xalq amaliy san'ati va boshqa ijodiy faoliyat turlari bugungi kunda ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotining muhim sektorlariga aylangan. Shu jihatdan madaniyat sohasi bozor iqtisodiyotining ajralmas qismi hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyoti madaniyat sohasiga yangi imkoniyatlar yaratadi. Xususi investitsiyalar, homiylik, grantlar va turli tadbirkorlik tashabbuslari madaniy loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi. O'z navbatida, madaniyat sohasi iqtisodiyotning rivojlanishiga xizmat qiluvchi intellektual va ijodiy resurslarni shakllantiradi.

2. O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish va madaniyat sohasidagi o'zgarishlar

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatda bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish siyosati amalga oshirildi. Ushbu jarayon iqtisodiyotning barcha tarmoqlari qatori madaniyat sohasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Davlat tomonidan madaniyatni qo'llab-quvvatlash siyosati saqlab qolinganda, bozor mexanizmlarini joriy etish orqali sohaning iqtisodiy samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratildi.

Madaniyat muassasalarining moddiy-texnik bazasi mustahkamlandi, teatrlar, muzeylar, kutubxonalar va madaniyat markazlari modernizatsiya qilindi. Shu bilan birga, xususiy san'at markazlari, galereyalar, kino studiyalar va ijodiy tashkilotlarning faoliyati kengaya boshladi. Bu esa madaniyat sohasida raqobat muhitining shakllanishiga xizmat qildi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida madaniyat muassasalari aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash, yangi loyihalarni amalga oshirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga intilmoqda. Natijada madaniy xizmatlar bozori kengayib, iste'molchilarning ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlari ortmoqda.

Shuningdek, mamlakatda tarixiy obidalarini restavratsiya qilish, madaniy meros obyektlarini saqlash va ulardan samarali foydalanish bo'yicha qator davlat dasturlari amalga

oshirilmoqda. Bu esa nafaqat milliy madaniyatni rivojlantirishga, balki turizm va xizmatlar sohasining kengayishiga ham xizmat qilmoqda.

3. Madaniyatning iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni

Madaniyat iqtisodiy rivojlanishga bir necha yo'nalishlar orqali ta'sir ko'rsatadi. Birinchi navbatda, u inson kapitalining shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Ta'lim, san'at va madaniyat orqali insonlarning dunyoqarashi kengayadi, ijodiy fikrlash qobiliyati rivojlanadi va innovatsion faoliyat uchun zarur sharoit yaratiladi.

Ikkinchidan, madaniyat turizmning rivojlanishiga xizmat qiladi. O'zbekistonning Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz va Toshkent kabi tarixiy shaharlari yirik turistik markazlar hisoblanadi. Ushbu hududlardagi tarixiy-me'moriy yodgorliklar har yili minglab xorijiy va mahalliy sayyohlarni jalb etadi. Turizm orqali mehmonxona, transport, savdo va umumiy ovqatlanish sohalarida qo'shimcha daromadlar yaratiladi.

Uchinchidan, madaniyat sohasi yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Teatrlar, muzeylar, kutubxonalar, kino industriyasi, reklama agentliklari, dizayn studiyalari va hunarmandchilik markazlari minglab insonlarni ish bilan ta'minlaydi. Bu esa aholi daromadlarining oshishiga va iqtisodiy faollikning kuchayishiga olib keladi.

To'rtinchidan, madaniyat mamlakatning xalqaro imijini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Boy tarixiy meros va milliy an'analar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish hamda mamlakatning jahon hamjamiyatidagi nufuzini mustahkamlashga xizmat qiladi.

4. Kreativ iqtisodiyot va uning O'zbekistondagi rivojlanish istiqbollari

So'nggi yillarda dunyo iqtisodiyotida kreativ iqtisodiyotning ahamiyati ortib bormoqda. Kreativ iqtisodiyot bilim, innovatsiya va ijodkorlikka asoslangan iqtisodiy faoliyat turlarini qamrab oladi. Ushbu sektor yuqori qo'shilgan qiymat yaratishi va zamonaviy iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekistonda ham kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, kino sanoati, dizayn, IT texnologiyalar, milliy hunarmandchilik, moda va madaniy turizm sohalarida yangi loyihalar yo'lga qo'yilmoqda. Davlat tomonidan yosh ijodkorlarni qo'llab-quvvatlash, madaniy tashabbuslarni rag'batlantirish va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha qator dasturlar ishlab chiqilgan.

Kreativ iqtisodiyotning rivojlanishi iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qiladi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar asosida yaratilayotgan madaniy mahsulotlar xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Shu bilan birga, kreativ iqtisodiyotning samarali rivojlanishi uchun malakali kadrlar tayyorlash, intellektual mulk huquqlarini himoya qilish, investitsion muhitni yaxshilash va zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish zarur. Ushbu vazifalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi O'zbekistonning madaniy va iqtisodiy taraqqiyotiga sezilarli hissa qo'shadi.

5. Madaniyat va iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro ta'sirning ijtimoiy ahamiyati

Madaniyat va iqtisodiyotning o'zaro bog'liqligi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Madaniyat aholining ma'naviy ehtiyojlarini qondiradi, milliy o'zlikni anglashni kuchaytiradi va jamiyatda ijtimoiy birdamlikni mustahkamlaydi. Bozor iqtisodiyoti esa ushbu jarayonlarning moliyaviy asoslarini yaratadi.

Madaniyatning rivojlanishi yosh avlodning estetik didi, vatanparvarlik tuyg'usi va milliy qadriyatlarga hurmatini shakllantirishga yordam beradi. Shu sababli iqtisodiy rivojlanish bilan bir qatorda madaniy taraqqiyotga ham alohida e'tibor qaratish mamlakatning uzoq muddatli barqaror rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi.

Demak, bozor iqtisodiyoti va madaniyat sohasi bir-birini to'ldiruvchi hamda o'zaro rivojlantiruvchi tizimlar sifatida namoyon bo'ladi. Ularning uyg'un rivojlanishi iqtisodiy samaradorlikni oshirish, jamiyatning ma'naviy salohiyatini yuksaltirish va O'zbekistonning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bozor iqtisodiyoti va madaniyat sohasi o'rtasida uzviy hamda ikki tomonlama bog'liqlik mavjud. Bozor iqtisodiyoti madaniyat sohasining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, investitsiyalarni jalb qilish, xizmatlar sifatini oshirish va yangi rivojlanish imkoniyatlarini yaratishda muhim omil hisoblanadi. O'z navbatida, madaniyat sohasi jamiyatning ma'naviy salohiyatini yuksaltirish, inson kapitalini rivojlantirish, kreativ fikrlashni rag'batlantirish va iqtisodiy taraqqiyot uchun zarur bo'lgan ijtimoiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, mustaqillik yillarida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar madaniyat sohasining rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratdi. Tarixiy-madaniy meros obyektlarini asrash, milliy san'at va hunarmandchilikni qo'llab-quvvatlash, madaniy turizmni rivojlantirish hamda kreativ iqtisodiyotga oid tashabbuslarning kengayishi madaniyatning iqtisodiy ahamiyatini yanada oshirdi. Ayniqsa, madaniy meros obyektlari va milliy qadriyatlarning turizm bilan integratsiyalashuvi hududiy rivojlanish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi farovonligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, zamonaviy sharoitda madaniyat sohasi faqat ma'naviy qadriyatlar tizimi sifatida emas, balki iqtisodiy qiymat yaratuvchi muhim resurs sifatida ham qaralishi lozim. Kreativ iqtisodiyotning rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning madaniyatga kirib kelishi va intellektual mulk obyektlarining iqtisodiy ahamiyati ortib borayotgani ushbu sohaning istiqboldagi salohiyatini yanada kuchaytirmoqda.

Shu bilan birga, madaniyat va iqtisodiyotning samarali integratsiyasini ta'minlash uchun madaniyat muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, malakali kadrlar tayyorlash, xususiy sektor ishtirokini kengaytirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish hamda kreativ industriyalarni qo'llab-quvvatlash zarur. Bu vazifalarning izchil amalga oshirilishi O'zbekistonning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga, milliy madaniyatning ravnaq topishiga va mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bozor iqtisodiyoti va madaniyat sohasi bir-birini to'ldiruvchi va rivojlantiruvchi tizimlar hisoblanadi.

Ularning o'zaro uyg'un rivojlanishi iqtisodiy samaradorlikni oshirish, milliy madaniy merosni asrab-avaylash, kreativ salohiyatni yuzaga chiqarish hamda jamiyatning ma'naviy va iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashning muhim sharti bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev. Sh. " Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". Toshkent "O'zbekiston" 2016
2. Mirziyoyev. Sh " Tanqidiy tahdid, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bulishi kerak". Toshkent "O'zbekiston" - 2017.
3. Mirziyoyev. Sh "Erkin va farovon demokratik o'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". Toshkent "O'zbekiston" - 2021
4. Qodirov A. Bozor iqtisodiyoti asoslari. — Toshkent: O'zbekiston, 2017.
5. Xudoyberganov Q., Muminov N. Madaniyatshunoslik. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
6. O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tishning bosqichlari" maqolasi, ilmiybaza.uz, 2024.
7. Shodmonov Sh. Sh., G'afurov U. V. Iqtisodiyot nazariyasi. — Toshkent: TDIU, 2005.
8. Qobilov Sh. R. Iqtisodiyot nazariyasi. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013.
9. O'lmasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2014.
10. G'.M. Porsaev, B.Sh. Safarov, D.Q. Usmanova. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020.
11. G'.M. Porsaev, B.Sh. Safarov, D.Q. Usmanova. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020.
12. G'ulomov, A. M. O'zbekiston iqtisodiy islohotlar yo'lida. Toshkent: Sharq, 2005.
13. Ravshanov, D. (2022). Bozor iqtisodiyoti sharoitida madaniy infratuzilma rivoji. – Toshkent: Iqtisodchi nashriyoti.
14. Qodirov Sh., Olimov N. O'zbekiston iqtisodiyoti va uning modernizatsiyasi. — Toshkent: Iqtisod-moliya, 2021.
15. Mirzayev B. Investitsiya siyosati va iqtisodiy taraqqiyot. — Toshkent: Fan, 2019
16. Sodiqova M. Madaniy xizmatlar sohasi: zamonaviy yondashuvlar va iqtisodiy mexanizmlar. — Toshkent: Madaniyat, 2021.